

СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО МУЗЕЮ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ

О. Ю. Михайлова, к. політ. н.,
 головний консультант відділу розвитку політичної системи
 центру суспільних досліджень Національного інституту стратегічних
 досліджень

В аналітичній записці розглядається проблема заснування Музею сучасного мистецтва в Україні. Рекомендації в цій сфері можуть бути зреалізовані тільки після завершення заходів з протидії поширенню коронавірусу COVID-19. Реалізація завдань застосування Музею обумовлюється врахуванням питань організаційного, правового, фінансового характеру. Успіх проекту залежить від сприйняття його суспільством і вимагає адекватної інформаційної кампанії. Створення музею дасть поштовх розвитку сучасного мистецтва в Україні, сприятиме популяризації його у світі, збільшить надходження від музейного туризму, матиме позитивний вплив на гуманітарний розвиток країни у довготривалій перспективі.

Висновки та рекомендації

Після закінчення дії обмежувальних заходів, запроваджених в Україні з метою запобігання поширенню коронавірусу COVID-19, наша держава матиме можливість повернутися до вирішення питань формування стратегій в сфері культурної політики.

Музей сучасного мистецтва (далі – Музей) – необхідний атрибут культурного життя цивілізованої країни, показник її креативності, відкритості цінностям демократії та гуманітарним новаціям. Він забезпечує престиж фаху художника в країні, розвиток і різноманіття мистецьких напрямків та форматів, конкурентність вітчизняних митців у загальносвітовому масштабі, запобігає їх еміграції та вивезенню творів сучасного мистецтва за кордон. Стала тенденція зростання вартості мистецьких творів робить створення Музею перспективним капіталовкладенням. Відсутність на туристичній мапі України такого об'єкту, як

Музей сучасного мистецтва, обмежує туристичні потоки та простір культурної дипломатії, причому держава зазнає як фінансових, так і іміджевих втрат.

2020 р. визначений владою як стартовий рік реалізації проекту створення Музею сучасного мистецтва в Україні. Однак успіх залежить від вирішення проблемпошуку приміщення, гарантій реалізації проекту, ухвалення необхідної нормативно-правової бази, розроблення системи контролю за якістю колекції та видатками. При створенні Музею сучасного мистецтва доцільно врахувати наступні рекомендації:

Офісу Президента України:

- розглянути питання щодо передачі будівлі Національного центру ділового та культурного співробітництва «Український дім» в Києві Музею сучасного мистецтва України;

Верховній Раді України, комітету Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики за участі експертів:

- розглянути і ухвалити Закон України «Про меценатство», який має регулювати засади державно-приватного партнерства у справі підтримки мистецтва;

Кабінету Міністрів України:

- ухвалити «Положення про Наглядову раду Музею сучасного мистецтва», наближене до «Положення про Наглядові ради наукових установ»;

- забезпечити розроблення програми «Державна цільова національно-культурна програма підтримки сучасного мистецтва на 2021-2026 роки» та контроль за її реалізацією;

Міністерству культури України за участі експертів:

- розробити законопроект «Про меценатство» та подати його на розгляд Верховної Ради України;

- відкрити на сайті Міністерства культури розділ (веб-сторінку) Музею сучасного мистецтва України для забезпечення прозорості процедур його створення та функціонування;

- ініціювати розроблення програми «Державна цільова національно-культурна програма підтримки сучасного мистецтва на 2021-2026 роки»;

- заснувати державний цільовий Фонд розвитку сучасного мистецтва України з метою фінансування «Державної цільової національно-культурної програми підтримки сучасного мистецтва на 2021-2026 роки»;

Українському Інституту разом з МЗС за участі експертів та митців:

- налагодити комунікацію з Музеєм сучасного мистецтва у питаннях представлення та популяризації сучасного мистецтва України за кордоном.

Передумови створення Музею сучасного мистецтва в Україні

Сучасне мистецтво України на початку XXI ст. привернуло увагу західної арт-критики, посіло місце в колекціях та галереях по всьому світу. Відтоді фахове співтовариство України постійно ставить на порядок денний питання заснування Музею. В країнах старої демократії такі музеї функціонують багато десятиріч. Вони відкриваються і в країнах, що розвиваються (Китай, ОАЕ, Бразилія, Литва). Цей «музейний бум» – спосіб стимулювати креативність, розвивати туризм і арт-ринок, популяризувати вітчизняних митців, позиціонувати країну назовні.

Експозиційні площі під сучасне мистецтво в Україні надавали окремі центри та галереї («PinchukArtCentre», «Мистецький Арсенал», «Совіарт», Музей сучасного мистецтва Одеси тощо). Чимдалі більше проявляли інтерес до сучасного мистецтва також державні художні музеї, зокрема, НХМУ. Та ця діяльність не передбачала систематичної роботи з концептуалізації, архівації, реставрації, популяризації сучасного мистецтва України та формування музейної колекції, що є прерогативою музейників. Зрештою, у 2017 р. при НХМУ була сформована ініціативна група зі створення Музею. Ця група у 2018 р. здобула грант Державного фонду фундаментальних досліджень на створення концепції Музею і, за участі експертів арт-середовища, здійснила проект.

На жаль, досі Українська держава виявляла байдужість до справи заснування Музею та недооцінювала місію сучасного мистецтва. Це мало наслідком передбачувані провали іміджевої стратегії країни (наприклад, під час 58-ї Венеційської бієнале). Лише на початку 2020 р. у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України було артикульоване рішення щодо заснування Музею сучасного мистецтва України «як центру тяжіння для креативних ідей, просування і промоції сучасного мистецтва, гнучкого інструменту підтримки українського митця». Перший етап роботи має бути реалізовано протягом 2020 р., для чого в бюджеті закладено суму 54 млн грн.

Актуальна проблематика проекту

Будівля. Музей має забезпечити експозицію колекції, зберігання творів у сховищах, умови для роботи науковців, дієвість туристичної інфраструктури тощо. Оптимальне вирішення цих завдань передбачає зведення спеціальної будівлі/будівель (що засвідчив досвід Паризького Центру Жоржа Помпиду, Музею Гуггенхайма в Більбао та ін.). Але нагальним є питання тимчасового розміщення Музею. Для цього доцільно використати будівлю «Українського дому» в Києві. Будівля пристосована для експозиційної діяльності та входить до системи туристичних об'єктів Європейської площі Києва. Будівлю «Українського дому» доцільно передати з власності ДУС у підпорядкування новоствореного Музею, причому частина колекції може розміщуватись там і після зведення нової будівлі Музею.

Гарантія реалізації проекту у середньостроковій перспективі. Ініціатива

влади щодо заснування Музею має бути забезпечена відповідною нормативно-правовою базою, а також фінансуванням не лише у 2020 р., але й у наступні роки. Ці завдання реалізуються через прийняття Державної цільової національно-культурної програми підтримки сучасного мистецтва на 2021-2026 роки. Розробку концепції та проекту програми має ініціювати Міністерство культури України, а її реалізацію – Уряд. Така програма гарантуватиме виділення коштів з бюджету на потреби Музею (зокрема, на зведення нової будівлі Музею), на популяризацію сучасного мистецтва тощо. Фінансування програми може здійснюватися через Державний цільовий фонд розвитку сучасного мистецтва, що акумулюватиме не лише державні кошти, але й пожертви меценатів та інші надходження, не заборонені законодавством України. Дієвість державно-приватного партнерства у справі підтримки мистецьких проектів має забезпечити Закон України «Про меценатство», розробка і ухвалення якого гостро стоять на порядку денному в Україні.

Якість колекції. Критерії оцінки творів сучасного мистецтва не є усталеними, причому це стосується як художньої цінності, так і ринкової вартості. Відносно стабільними є уявлення щодо цінності робіт митців ХХ ст., але для формування колекції критично важливою є оцінка новостворених робіт наших сучасників. Симпатії до митця, злободенність творів або політична кон'юнктура можуть негативно вплинути на якість колекції, з огляду на суб'єктивізм процесу оцінювання. Зваженість цього процесу має забезпечити Наглядова рада. Але положення про Наглядову раду закладу культури не враховує потреби підтримки науково-дослідної роботи, яка вестиметься в Музеї. Тому доцільно ухвалити «Положення про Наглядову раду Музею сучасного мистецтва», яке було би наближене до Типового положення про Наглядову раду при державній науковій установі та містило би пояснення термінології сучасного мистецтва і музейної справи. Прозорість критеріїв відбору та публічність процедури може забезпечити окремий розділ (веб-сторінка) на сайті Міністерства культури України.

Контроль видатків. Купівля творів сучасного мистецтва передбачає ризики його переоцінки. Таку переоцінку може спричинити помилка чи недбалість експертизи. Також не варто легковажити загрозою свідомого завищення цін, що може містити і корупційну складову. Водночас недооцінка вартості робіт сприятиме їхньому вимиванню за межі України, без шансів їх придбати в умовах зростання ринкової вартості творів сучасного мистецтва. Тому нема альтернативи вкладенню значних коштів у створення колекції Музею. Цю процедуру доцільно здійснювати за посередництва та контролю Державного цільового фонду розвитку сучасного мистецтва, з дотриманням принципів максимальної прозорості та публічності.

Сприйняття у суспільстві. Упередження щодо творів сучасного мистецтва досить поширене в Україні серед прихильників традиційних мистецьких напрямів та форматів. Тому проведення інформаційної та піар-кампанії – необхідна складова реалізації проекту Музею. Заходи з популяризації сучасного мистецтва та, зокрема,

місії Музею мають бути передбачені в Державній цільовій національно-культурній програмі підтримки сучасного мистецтва на 2021-2026 роки. При цьому доречний акцент на прагматичних аспектах проекту, таких як: туристична привабливість Музею, його потенційна прибутковість, потреба України увійти в культурний простір ЄС. Публічність та прозорість процедур функціонування убезпечить Музей від неконструктивної критики. Відкриття Музею має стати широко освітлюваною подією, презентабельності якій надала би присутність перших осіб держави.

Перспективи, пов'язані зі створенням Музею

Культурний розвиток. Робота Музею дасть поштовх розвитку актуальних напрямів та форматів творення сучасного мистецтва, стимулювати міжкультурне різноманіття. Музеєфікація творів сучасного мистецтва сприятиме його популяризації та пріоритетному знайомству аудиторії з найкращими зразками. Відбір робіт у музейну колекцію зменшить їх відтік за кордон і сприятиме зростанню престижу українського митця, і на батьківщині, і за її межами. Завдання зберігання, каталогізації, реставрації, експозиції та популяризації творів сучасного мистецтва стимулюватиме розвиток музейної справи. Музей має усі шанси стати не лише місцем збереження та експонування творів, але й дослідницьким центром феномену сучасного мистецтва, полігоном освітніх та мультимедійних проектів.

Євроінтеграція та відкритість світові. Заснування Музею сучасного мистецтва в Україні – це акт культурної дипломатії, що сприятиме входженню України в культурний простір ЄС та синхронізації із загальносвітовими культурними трендами. Музей, у співпраці з Українським Інститутом, просуватиме сучасне мистецтво України у світі, інтелектуально забезпечить зовнішньополітичну репрезентацію України як сучасної країни, відкритої культурним новаціям.

Туристична привабливість, прибутковість. Відсутність Музею на туристичній мапі Києва розчаровує іноземних туристів третє десятиліття поспіль. Задоволення цього запиту сприятиме зростанню туристичного потоку, розбудові туристичної інфраструктури та збільшенню надходжень у бюджет. Зразком може слугувати Музей Гуггенхайма в Більбао, який приваблює близько 1 млн туристів щороку та забезпечує місту 6% ВВП. Окупність Музею залежить від продуманої дислокації, вартісної колекції та креативного підходу до презентації творів. Крім прибутків туристичного характеру, Музей сприятиме капіталізації робіт вітчизняних митців, бо включення цих робіт у музейну колекцію забезпечить зростання їх ринкової ціни.

Довготривалі тренди гуманітарного розвитку. Орієнтація на творення нових сенсів, іронічний та провокативний потенціал сучасного мистецтва стимулюватиме в глядачеві креативність, критичність, готовність пережити новий досвід. Наразі аудиторія сучасного мистецтва в Україні – це переважно (87%, згідно незалежного опитування) молоді люди віком до 35 років. Музейний формат має зацікавити

дорослішу, більш консервативну аудиторію. В перспективі Музей може стати простором для продуктивного діалогу з нагальних суспільних питань. Він сприятиме зменшенню конфліктності в українському суспільстві, адже сучасне мистецтво є потужним інструментом деідеологізації. Також певний психотерапевтичний ефект очікується завдяки трансляції цінності самовираження і відчуттю причетності до глобальних культурних трендів, які просуватиме Музей.